

STANISŁAW KUŁAK, ADAM TYCZYŃSKI

Szkółkarstwo w RDLP Białystok – przeszłość, teraźniejszość, przyszłość

Forest Nursery Management in the RDSF Białystok
– the Past, Present, and Future

Początki szkółkarstwa na terenie dzisiejszej RDLP Białystok, wiążą się ze zmianami w gospodarce leśnej i wprowadzeniem na coraz większą skalę odnowień sztucznych w miejsce samosiewów. Z materiałów przedwojennych w RDLP zachowały się jedynie podręczniki i zarządzenia dotyczące szkótek. Między innymi wg "Hodowli lasu" wydanej w 1930 r. autorstwa Stanisława Sokołowskiego szkółki dzielono na rozsadniki stałe i czasowe. Potrzebę zakładania szkótek uzasadniano następująco:

"W każdym umiejętnie urządzonej lesie, bez względu na sposób gospodarstwa, rozsadnik znajdować się powinien, zawsze bowiem zajdzie potrzeba sadzonek bądź to do uzupełnienia młodników lub zapustów, bądź też do wytworzenia wielogatunkowych drzewostanów".

W Zarządzeniu z 11 lutego 1938 r. w sprawie odnowienia i pielęgnowania lasu Dyrekcji Lasów Państwowych w Białowieży, podano szczegółowe wytyczne dotyczące sposobu zakładania szkótek:

"Jako najlepszą powierzchnię szkółki należy uważać 5-10 arów w kształcie prostokąta. Okres, w którym może się odbywać użytkowanie terenu pod szkółkę, zależy jest od rodzaju gleby i gatunku sadzonek, (...) dla drzew iglastych 3 lata, liściastych – około 5 lat. Kasowane szkółki należy zalesiać, natomiast dalsze użytkowanie ich jako poletka dla zwierzyny nie jest wskazane". Każde Nadleśnictwo winno posiadać ilość szkótek wystarczających na potrzeby własne, z uwzględnieniem zapotrzebowania na siewki i sadzonki wszystkich klas wieku"

W zarządzeniu podano również jak należy ogrodzić szkółkę jak przygotować glebę, określono sposoby i normy wysiewu, pielęgnowania i nawożenia. Na podstawie tego dokumentu można wywnioskować, że do prowadzenia prawidłowej gospodarki szkółkarskiej przywiązywano dużą wagę.

Gospodarka szkółkarska w pierwszym powojennym 10-leciu na terenie dzisiejszej RDLP w zasadzie nie różniła się od gospodarki w okresie międzywojennym. Produkcja odbywała się w niewielkich szkółkach czasowych, wielkości 5-10 arów wyjątkowo 20-30 arów, zakładanych w pobliżu powierzchni do odnowień, a po wyjąłowieniu gleby likwidowanych. Uprawa gleby odbywała się za pomocą narzędzi ręcznych, w szkółkach większych wyjątkowo stosowano przygotowanie gleby sprzężajem, narzędziami rolniczymi. W latach pięćdziesiątych zaczęto stosować siewniki taczkowe, używane do siewu buraków, typu SHL oraz przystosowane do leśnictwa siewniki, ulepszone przez leśników, jak siewnik Banasia i Szwondera.

Wyjątkowo stosowano zasilanie szkótek kompostem, obowiązywał zakaz stosowania nawozów mineralnych. W zasadzie każde leśnictwo miało własną szkółkę.

W latach 1954-1956 rozpoczęto zakładanie tak zwanych szkótek rejonowych, stanowiących bazę rezerwową, po 1-2 szkółki na terenie rejonu. Szkółki te były w dyspozycji rejonów Lasów Państwowych.

Powierzchnia jednej szkółki wynosiła 2-4 ha. Mechanizacja ograniczała się nadal do przygotowania gleby, przy czym zastosowano ciągniki rolnicze. Inne prace nadal były wykonywane ręcznie. Wprowadzono szerzej stosowanie kompostów i nawozów zielonych. Nawożenie mineralne było przedmiotem kontrowersji, dopuszczono jego stosowanie w stopniu ograniczonym. Rzadko stosowano sztuczne deszczownie. Zaplecze szkótek stanowiły kompostownie, ziemne doły do sadzonek i schrony przeciwdeszczowe.

Mechanizację w szkółkarstwie rozpoczęto w latach 1965-1966. Pierwszą bazą była zespolona szkółka doświadczalna w ówczesnym OZLP Białystok w Nadleśnictwie Głęboki Bród o pow. 2 ha.

Drugi zespół szkótek powstał w Nadl. Rozpuda (obecnie Nadl. Szczebra). Lokalizację szkótek zatwierdzała komisja pod przewodnictwem zastępcy dyrektora OZLP.

Zastosowano już szeroką, jak na te czasy, mechanizację; od karczowania powierzchni ciągnikami S-100 przez uprawę gleby i siew przy pomocy specjalnych narzędzi uprawowych i siewników aż do wyorywaczy sadzonek.

W 1967 r. zakupiono pierwsze narzędzia Egedala. Powstawały tu urządzenia własnych pomysłów mechanika R. Dąbrowskiego, OZLP, które służyły do czasu wprowadzenia sprzętu konstrukcji IBL.

Szkółki, które znajdowały się w pobliżu zbiorników wodnych wyposażono w deszczownie.

Na początku lat siedemdziesiątych rozpoczęto zakładanie zespolonych szkótek o dużej powierzchni 4-6 ha. Następnie zalecono odgórnie łączenie kwater przez usuwanie pasów drzewostanu. Po kilku latach okazało się, że daje to wyniki negatywne w produkcji szkółkarskiej, większa otwarta przestrzeń powodowała bowiem zbyt silne wysuszenie gleby przez słońce i wiatr.

Obecna produkcja materiału sadzeniowego w szkółkach RDLP Białystok opiera się na zasadzie samowystarczalności z uwzględnieniem wymagań regionalizacji nasiennej.

Średnia powierzchnia produkcyjna szkółki wynosi 2,2 ha, a ich łączna powierzchnia na koniec 1995 roku wynosiła 218 ha.

Struktura powierzchniowa szkółek RDLP przedstawia się następująco:

- szkółki o pow. produkcyjnej do 3 ha – 91 ha – 42%,
- szkółki o pow. produkcyjnej od 3-5 ha – 24 ha – 11%,
- szkółki o pow. produkcyjnej pow. 5 ha – 103 ha – 47%.

Średnia produkcja materiału sadzeniowego w ostatnich 3 latach przedstawia się następująco:

- jednolatki igl. i liściaste – 60 mln szt.,
- wielolatki igl. i liść. nieszkółkowane – 30 mln szt.,
- wielolatki igl. i liść. szkółkowane – 17 mln szt.,

co daje łączną produkcję około 107 mln szt.

Udział gatunków liściastych w ogólnej produkcji kształtuje się na poziomie 40%. Dużego znaczenia z handlowego punktu widzenia, nabrała produkcja drzew i krzewów ozdobnych, która obejmuje 150 gatunków i odmian.

Wszystkie jednostki działają na podstawie opracowanych programów produkcji szkółkarskiej na okres dziesięciu lat. Oprócz planowanych do produkcji gatunków dużą uwagę przykładają do sposobu jej prowadzenia.

Niezmiernie ważnym elementem jest zmianowanie gatunków ujęte w płodozmianie. Zasada jest stosowanie na wszystkich szkółkach płodozmiannu pięcioletniego, z trzema latami produkcji i dwoma latami ugorowania. Ugorowanie dwuletnie pozwala na właściwą rekultywację kwater produkcyjnych przez stosowanie ugorów zielonych i czarnych, z nawożeniem organicznym w roku ugorowania czarnego kompostami torfowymi i torfowo-korowymi w dawce nie mniejszej niż 5 mp/ar.

W ramach realizacji Zarządzenia Nr 11 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych w celu poprawy warunków ekologicznych produkcji sadzonek zakłada się na starych szkółkach powyżej 1,5 ha pow. pasy wiatrochronne i nowo powstałe kwatery nie przekraczają powierzchni 1,0 ha.

Na szkółkach nowo założonych prowadzi się produkcję bez stosowania chemicznych sposobów ochrony przed zgorzelą siewek, natomiast na szkółkach starych ogranicza się zabiegi ochronne do niezbędnie koniecznych. Średnia wydajność z 1 ara jednolatek podstawowych gatunków lasotwórczych kształtuje się następująco:

So – 20 tys., św – 15 tys., Dbsz – 8 tys., Brz – 12 tys., Olcz. – 15 tys.

Dużą wagę przykładają do produkcji silnego wyrosniętego materiału sadzeniowego z ukształtowanym prawidłowo systemem korzeniowym, gwarantującym wysoką udatność przyjęcia w uprawach. Cele te osiąga się metodą szkółkowania sadzonek i formowania systemów korzeniowych za pomocą różnego typu urządzeń podcinających – zakupionych w ostatnich latach.

Zakupiono z pożyczki Banku Światowego oraz z NFOŚiGW sprzęt Egedala obejmujący 11 typów maszyn szkółkarskich. Dalsze zakupy urządzeń szkółkarskich są w trakcie realizacji i obejmują następne 40 maszyn i urządzeń. Duże znaczenie w osiągnięciu wysokich efektów produkcji mają działania zmierzające do wyeliminowania wpływu niekorzystnych warunków atmosferycznych na wzrost i rozwój sadzonek. Wśród nich wymienić należy osłonę siewów przed nadmierną insolacją i wysuszającymi wiatrami. W tym celu stosuje się okrywanie grzęd siewnych włókniną i matami oraz deszczowanie kwater siewnych. Obecnie 3/4 szkółek ma możliwości deszczowania.

W roku 1995 dziewięć jednostek zakupiło deszczownie. W szkółkach naszych działają następujące typy urządzeń deszczujących:

- rurowe – typu AGROSTROJ; IRYS,
- rurkowe – typu SUMISANSUI,
- rurkowe – typu GARDEN.
- szpulowe – typu BAUER i BORDING.

Wszystkie szkółki RDLP mają zaplecze socjalne.

Oprócz produkcji na powierzchni otwartej prowadzona jest również w RDLP produkcja specjalistyczna w namiotach (ukorzenianie) oraz z zakrytym systemem korzeniowym i obejmuje ona blisko 1 mln sadzonek drzew i krzewów. Z dużym powodzeniem prowadzone są szczepienia gatunków lasotwórczych, takich jak So, Św, Md, Ol, Db, Brz, Lp przeznaczonych do zakładania plantacji nasiennych. Średnio rocznie wykonuje się szczepienia na około pięciu tys. szt. podkładek. Pielenie wykonuje się mechanicznie i ręcznie, nie stosuje się herbicydów.

Szkółkarze to w większości doświadczeni i wykwalifikowana kadra ze średnim i wyższym wykształceniem. Na terenie RDLP obecnie nie prowadzi się szkółek zadrzewieniowych.

W najbliższej przyszłości planuje się dalsze wyposażenie szkółek naszej RDLP w nowoczesny sprzęt uprawowy i deszczownie.

Szkółkarstwo opierane będzie w większym stopniu na zasadach ekologicznych, między innymi przewidywany jest powrót do małych szkółek czasowych do produkcji gatunków iglastych. W związku ze wzrostem powierzchni do zalesień gruntów porolnych, planuje się założenie również większych szkółek czasowych do produkcji gatunków liściastych jak również rekultywację starych szkółek.

Projektuje się zwiększenie produkcji sadzonek pod namiotami oraz z zakrytym systemem korzeniowym, celem wykorzystania ich na powierzchniach trudnych.

Modernizacja wyluszcarni w Czarnej Białostockiej i wyposażenie jej w Prewac umożliwi przygotowanie nasion do produkcji sadzonek w szkółkach kontenerowych. W szkółkach gospodarczych w pobliżu terenów rekreacyjnych i większych miast będzie się w zależności od popytu rozszerzać produkcję gatunków ozdobnych, podejmować również produkcję sadzonek na potrzeby związane z budową autostrad.

Przyszłość naszych szkółek zależna będzie w dużej mierze od wiedzy szkółkarskiej i leśnej, a także od potrzeb i trendów rozwojowych gospodarki leśnej.

Summary

Forest nursery management in the RDSF Białystok – the past, present, and future

Historical outline of nursery management

- The post-war decade was specific for its production carried out on small 5–10 a nurseries, rarely 20–30 a. The soil cultivation used manpower tools. Nurseries were in each forest ranger's area.
- The years 1954–1956 saw establishment of the so-called regional permanent nurseries, 2–4 ha in size. Mechanization of nursery works was started.
- In 1967 first nursery devices of the EGEDAL firm were bought. Installation of spraying devices was started.
- In the seventies a concept of complex nurseries, 406 ha in size was developed. Spraying facilities were installed in nurseries that had water bodies nearby.

Nursery management in the RDSF Białystok – today

- Production is based on the self-sufficiency principle, supplying planting material according to the requirements of seed regionalization.
- The average production area of a nursery was 2.2 ha, while their total area was 218 ha at the end of 1995.
- The total production of planting material of all species reached the level of 107 mln pieces. The share of broadleaved species was 40% of total output. Production of trees and ornamental shrubs covers 150 species.
- Production proceeds in 5-year cycles.
- The output per 1 a of basic forest-forming species reaches a very high level.
- A considerable stress is given on production of strong and grown up planting material with a well-developed root system.
- A considerable stress is put on mechanization of nursery works, and therefore a broad assortment of nursery machinery has been bought at the expenditure of 11 thous. zlotys.
- Three fourth of nurseries have potentials for watering now.
- Production in tents and with covered root system contains almost 1 mln of tree and shrub seedlings.
- Grafting of pine, spruce, larch, black alder, birch, and lime destined to establishment of seed plantations is carried out with a considerable success.

The further future of our forest nurseries will depend on the development of forest and nursery knowledge, as well on the needs and developmental trends in forest management.